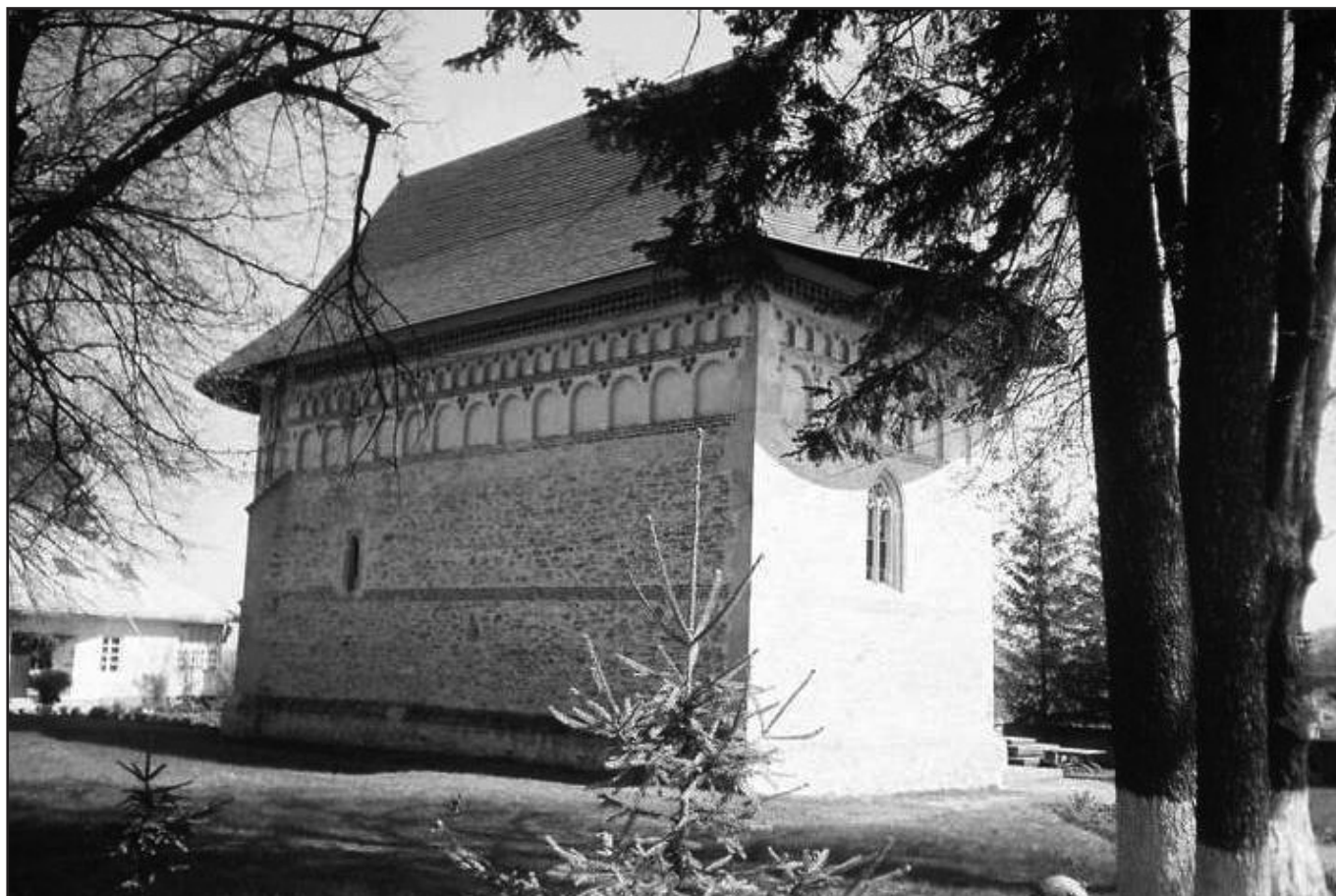

Dumitru MANOLACHE

RĂZBOIENI, PRIMUL PANTEON AL OȘTIRII

Biserica panteon de la Mănăstirea Războieni

O, bărbat minunat, cu nimic mai prejos decât comandanții eroici pe care atâta îi admirăm, care în vremea noastră a câștigat, cel dintâi dintre principii lumii, o biruință atât de strălucită asupra turcului! După credința mea, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii, și mai cu seamă cinstea de căpetenie și conducător împotriva turcului, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor, de vreme ce ceilalți regi și principii catolici se îndeletnicesc cu trândăvia și plăcerea ori cu războaiele civile, își consemna propria trăire referitoare la Marele Ștefan al Moldovei, cronicarul polonez Jan Dlugosz (1415-1480), sub impresia victoriei de la Vaslui din 10 ianuarie 1475. De numele acestui bărbat minunat se leagă și înălțarea unicului panteon feudal din România: cel de la Războieni.

În mentalul colectiv românesc, în construcția imaginii naționale, Voievodul Ștefan cel Mare și Sfânt reprezentă, pe drept, arhetipul tradițional, eroul care a jucat un rol covârșitor în istoria țării, omul și domnul bun, drept, credincios, îngăduitor cu țărani, aspru cu boierii, iubitor de țară, strateg militar priceput, hotărât și viteaz în încleștările

cu dușmanii, diplomat iscusit și mare ctitor de biserici. De aceea, este iubit, sanctificat, mitificat și invocat ca salvator al neamului în situații de criză. Atributele acestui erou perfect au fost recunoscute și s-au răsrânt încă din timpul vieții asupra Moldovei, pe care a condus-o 47 de ani, aducând-o la apogeul dezvoltării sale politice, economice și diplomatice într-un ev mediu românesc agitat și instabil. Cronicarul Grigore Ureche exprimă cel mai sugestiv acest lucru atunci când spune: *Fost-au acestu Ștefan Vodă om nu mare de statu, mândros și degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la oșpețe omora fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său știa a-l acoperi și unde nu gândia, acolo îl aflai. La lucru de războaie meșter, unde era nevoie însuși se căzu jos, să rădică deasupra biruitorilor.*

Marele domn a purtat 36 de bătălii după care, așa cum mărturisește tradiția, a ridicat câte o biserică, menită să-i comemoreze pe cei căzuți în luptă. Dintre toate aceste lăcașuri, cel de la Războieni se detașează de departe, în primul rând pentru că a fost înălțat în urma unei înfrângerii a armatelor sale și, în al doilea rând, pentru că reprezintă un

adevărat panteon al oștirii, un mausoleu feudal, unic în țară.

Scurtă punere în temă

Ștefan al III-lea, supranumit Ștefan cel Mare, s-a născut în 1433 în Borzești și a trecut la Domnul la 2 iulie 1504, la Suceava. *Iar pre Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire la Putna, care era zidită de dânsul, jale era, că plângea toți ca pe un părinte al său,* scrie Grigore Ureche. El a fost domn al Moldovei între 1457-1504. În timpul său, țara se întindea peste toate ținuturile Carpaților răsăriteni, până la Nistru.

Dintre toate bătăliile purtate de el, cea de la Valea Albă (Războieni), din 25-26 iulie 1476, a fost cea mai amară, pentru că a fost pierdută. Ea marchează revanșa otomanilor sultanului Mehmed al II-lea (1444-1446; 1451-1481), după înfrângerea suferită la Vaslui cu un an în înainte.

După umilitoarea înfrângere, sultanul a adus în Moldova o impresionantă armată, apreciată de sursele contemporane între 90.000 și 150.000 de oameni, la care se adăuga un contingent de trupe muntene de 10.000-12.000 de luptători, pus la dispoziție de Laiotă Basarab (1473-1477), care trecuse de partea turcilor. La jumătatea lunii iunie 1476, armata otomană a trecut Dunărea, înaintând pe Valea Siretului spre Suceava. După ce a întărit cetățile, Ștefan și-a trimis o parte din oaste împotriva tătarilor, reușind să-i alunge din țară. Dar, lipsit de ajutorul polonezilor și ungarilor, domnitorul își stabilește tabăra, cu doar aproximativ 12.000 de oșteni, pe valea Pârâului Alb, un afluent al râului Moldova, unde se fortifică cu șanțuri, palisade și căruțe legate între ele. Bătălia a durat două zile, Ștefan fiind copleșit de adversar și obligat să se retragă prin pădure. *Și multă vreme trăind războiul neales de îmbe părțile osteniți și turcii tot adăugându-se cu oaste proaspătă și moldovenii obosiți și nevinindu-le ajutor de nici o parte au picat, nu fiștecum, ci până la moarte să apără, nici buruiți dintru arme, ci stroșiți de mulțimea turcească, au rămas dobânda la turci. Și atâtea de ai noștri au perit cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, până au fost războiu. Și mulți dintre boierii cei mari au picat și vitejii cei buni au perit, și fu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor dimprejur, dacă auziră ce au căzut moldovenii supt mâna păgânilor,* lăcrimează cronicarul Grigore Ureche în al său *Letopiseș al Țării Moldovei* descriind înclăștarea de la Războieni.

Otomanii au jefuit țara, dar cetățile au rezistat. La sfârșitul lunii august, ei se retrag fiind urmăriți de oastea lui Ștefan cel Mare și de soldații din Transilvania, veniți totuși, dar prea târziu.

Urmările campaniei otomane din 1476 au fost dramatice pentru Moldova. Cu toate acestea, marele domn a continuat eforturile diplomatice pentru menținerea coaliției antiotomane, în zadar însă. Conștientizând imposibilitatea dobândirii victoriei pe termen lung cu Marea Poartă, va accepta să plătească tribut din nou sultanului, în a doua jumătate a anului 1479 sau în prima parte a anului 1480.

Urmarea mării bătălii

După desăvârșita fugire a neprietenilor din țară, Ștefan cel Mare puse să strângă trupurile moldovenilor morți, în câmpul cinstei pentru patrie și lege. Oaselelor fură îngropate cu mare pompă în mai multe movile ce se văd și astăzi. Iar locul unde

*s-a dat crunta bătălie se numi de atunci Războieni sau Valea Albă, pentru că era înălbit de oasele strămoșilor noștri. Când pacea se așeză în țară pentru o mică vreme, Ștefan se folosi de acel scurt repaus spre a zidi în acele locuri mănăstirea Războieni, cu următoarea inscripție slavonească ce se află deasupra ușii și pe care noi o alăturăm aice, într-o traducție românească făcută de p. Ieromoahul Isaia: „**În zilele bine-credinciosului și de Hristos iubitorului domn Ioan Ștefan vv, cu mila lui Dumnezeu domn pământului Moldovii, fiul lui Bogdan vv, în anul 6984, iar al domniei lui 20 anul curgând, s-au rădicat puternicul Mohamed, împăratul turcesc, cu toate puterile oștilor sale ale Răsăritului; încă și Basarab vv, chemat fiind la război, au venit cu dânsul cu toate puterile pământului lui. Și au venit să robească și să iaie pământul Moldovii și au ajuns până aice, la locul ce se cheamă Valea Albă, și noi Ștefan vv, cu fiul nostru Alexandru, am ieșit înaintea lor aice și am făcut cu dânsii mare război în luna lui iulie, în 26 de zile. Și după slobozirea lui Dumnezeu biruiți au fost creștinii de păgâni și au căzut aice multă mulțime din ostașii Moldovii. Atunce au luat și a tria parte din pământul Moldovii, despre ceea lature. Mehmet***

Monumentul Eroilor de la Războieni

împărat, tatăl acestui împărat a lui sultan Baiazit, și l-au înfrânt moldovenii foarte rău și i-au tăiat oastea cât abia au scăpat împăratul cu o samă de oaste în vase peste Dunărea. Deci sultan Mehmed au lăsat cuvânt la moarte să se facă răscumpărare despre moldoveni sângelui turcilor ce s-au vărsat și rușinii ce i-au făcut. Pentru aceea venisă

fi-său, sultan Baiazit, și alți n-au putut face nimic, fără cât au lovit marginea de au luat o samă de robi, precum mai sus am arătat. Pentru aceea, bine au voit Ioan Ștefan vv, cu a sa bună vrere, și au zidit biserica aceasta întru numele arhistratigului Mihail, și întru rugăciunea lui și a doamnei sale Maria și fiilor săi Alexandru și Bogdan, și întru pomenirea și pentru sufletele pravoslavnicilor creștini, care aici au pierit. În anul 7004, iar a domniei lui anul 40 curgând, luna lui noiembrie, în 8 zile”.

Așa este prezentată urmarea bătăliei de la Războieni de către Mihail Kogălniceanu, în studiul intitulat *Bătălia de la Războieni și pricinile ei, 26 iulie 1476, citând o traducere românească veche, care se găsește la dl. căminariul Gherasim Hâncul, in folio, la cap al 219, în împărăția lui sultan Baiazet, fiul lui sultan Mehmed.*

Osemintele din temelie

Pentru marele domn creștin, bătălia de la Războieni a fost, fără îndoială, unul dintre cele mai dureroase momente ale vieții lui. La 20 de ani după aceasta, Ștefan cel Mare a ridicat pe locul înclăștării o biserică aparte, unică în felul ei, un adevărat panteon sau mausoleu, întru comemorarea veșnică a sufletelor bravilor oșteni moldoveni care și-au dăruit viața ca niște mucenici pentru apărarea credinței și pământului strămoșesc. Osemintele lor au fost așezate cu mare respect și rugăciune sub temelia bisericii. Nici pisania citată mai sus însă, care se găsește așezată pe fațada sudică a lăcașului din piatră și nici cronică lui Grigore Ureche nu precizează cât a durat construcția bisericii. Conform ipotezei istoricului Constantin Turcu (1903-1980), având în vedere dimensiunile reduse ale edificiului, lucrările panteonului ar fi fost începute la 26 iulie 1496, când s-ar fi comemorat trecerea celor 20 de ani de la bătălie, și s-ar fi încheiat la 8 noiembrie același an, în ziua hramului, adică „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”.

Dacă turnul clopotniță așezat la nord-vest nu se aseamănă cu altele ridicate de voievod, fiind cu siguranță un produs al unei epoci mai târzii, biserica are același plan cu celelalte ctitorii ale viteazului domn, de la Piatra Neamț și Borzești, alcătuiind împreună o categorie distinctă în cadrul stilului arhitectonic ce s-a definit atunci.

În decursul existenței sale, lăcașul a suferit numeroase prefaceri. În timpul restaurării din anii 1975-1977, a fost readus la forma lui inițială.

Ceea ce se remarcă în mod deosebit este exteriorul împodobit cu două șiruri de ocnite sub cornișă. Singurele elemente care înfrumusețează color monumentul sunt benzile de cărămidă smălțuită și discurile policrome cu bumbi centrali de la exterior. Sculpturile lobate, specific gotice, după luneta portalului de la intrare, de o anume sobrietate, întregesc atmosfera austeră, solemnă, care caracterizează interiorul nepictat, special ales așa pentru a sublinia starea de pietate ce trebuie să troneze în acest spațiu sacru ce poartă sub ziduri osemintele martirilor creștini ai voievodului.

Biserica „Sfinții Voievozi” din Războieni a funcționat ca biserică parohială până în 1734, când a fost înființată mănăstirea cu obște de călugări. În 1803, mitropolitul Veniamn Costachi a transformat-o în mănăstire de maici. Prin Decretul nr. 410/1959, mănăstirea a fost desființată, iar biserica a redevenit lăcaș de parohie. În 1990, a fost reînființată mănăstirea,

cu obște de maici.

Eroii rămân eroi

Decizia lui Ștefan cel Mare de a evoca de o asemenea manieră evenimentele din vara lui 1476 relevă o anumită concepție a voievodului creștin, conform căreia eroii rămân eroi, indiferent de rezultatul jertfei lor. Iar orice acțiune împotriva Islamului, întru apărarea țării și credinței, este binecuvântată de Dumnezeu și demnă de a se înveșnicii. Din acest motiv, biserica Mănăstirii Războieni este unică. Deshumarea și apoi punerea osemintelor celor ce au pierit în marea bătălie ca temelie noului așezământ, informație care s-a transmis prin tradiție, s-a dovedit a fi o realitate istorică, invocată indirect în pisanie și confirmată de cercetările arheologice prilejuite de lucrările de restaurare. Atunci când s-au desfășurat plăcile de piatră ale pardoselii și s-a efectuat o secțiune pe axul longitudinal al construcției, s-a descoperit un strat consistent de resturi osteologice umane, cu o grosime inegală, dar continuu în întreaga suprafață cercetată. Lipseau doar craniile eroilor care au fost înhumate sub altar, unde însă nu s-au efectuat săpături. Aceste relicve conferă bisericii calitatea de adevărat panteon sau mausoleu feudal, primul și unicul de acest fel din țară. În acest context, chiar dacă prin proporții și monumentalitate biserica Mănăstirii Războieni nu se impune, ansamblul se înscrie printre marile valori ale patrimoniului istoric românesc, care dăinuie peste veacuri ca simbol al dragostei de libertate și al spiritului de sacrificiu care înobilează dintotdeauna acest popor.

Caracterul de spațiu sacru este completat la Războieni de alte câteva monumente a căror existență conferă locului dimensiunea sfințeniei. La sfârșitul secolului al XIX-lea, câțiva ofițeri din Regimentul 15 Dorobanți, cu garnizoana la Piatra Neamț, au luat inițiativa ridicării unui monument comemorativ al mării bătălii de la Războieni. Un comitet de inițiativă condus de profesorul universitar V.A. Urechia s-a ocupat de strângerea de fonduri. Monumentul a fost realizat de sculptorul alsacian Visenberger și a fost inaugurat la 27 octombrie 1879, în cadrul unei înălțătoare sărbători patriotice, devenită tradiție. La 30 august 1903, manifestarea s-a desfășurat sub directul patronaj al lui Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, iar un an mai târziu, aici s-a comemorat personalitatea domnitorului Ștefan cel Mare, ocazie cu care s-au distribuit în zonă 100 de exemplare din volumul lui Nicolae Iorga *Istoria lui Ștefan cel Mare*. Întrerupt de război, firul sărbătorii a fost reluat în perioada interbelică. La 1 decembrie 1923, la 5 ani de la desăvârșirea Marii Uniri, la monumentul de la Războieni s-a efectuat un adevărat pelerinaj, iar la 30 august 1940, o mare de oameni adunată spontan în jurul lui a dezaprobat Dictatul de la Viena.

Chiar și în perioada comunistă bătălia de la Valea Albă a fost prilej de manifestare a patriotismului. La 25 iulie 1976, pe scena ridicată în apropierea monumentului au urcat, pe rând, Teatrul din Piatra Neamț, Filarmonica „George Enescu” din Iași, corul veteranilor de război, precum și alte coruri și formații din Războieni.

În curtea mănăstirii, este amenajat Cimitirul Eroilor, unde sunt înmormântați soldații căzuți în cel de-Al Doilea Război Mondial. Tot aici se află și o troiță înălțată pentru a comemora 500 de ani de la zidirea bisericii panteon, troiță care îl înfățișează pe Ștefan cel Mare gata de luptă, stema Moldovei

și Iisus răstignit. Deasupra satului de astăzi, în pădure, mai există o cruce din ciment, numită *Crucea lui Ștefan*, care indică locul de unde, în timpul bătăliei, domnul Moldovei diriguia cruciada împotriva necreștinilor cotropitori.

În loc de încheiere

Drept încheiere, vom reproduce un citat dintr-o alocuțiune a distinsului academician Dan Berindei, care spune următoarele cu privire la cel ce a pus temelie primului panteon al neamului românesc: *Când Dionisie Fotino a alcătuit „Istoria generală a Daciei Ștefan cel Mare”, denumire sub care în aproape 20 de pagini cărturarul grec a înțeles să-i descrie faptele, voievodul continua să ocupe un loc deosebit în mentalul epocii. Fotino îl vedea ca pe un „adevărat erou”, care „a întins marginile țării” și l-a biruit și pe Mehmet II – „spaima Europei întregi”, ca pe un „învingător” și „triumfător”, aprecieri care dezvăluiau măsura în care, spre sfârșitul perioadei fanariote, voievodul moldovean își afirma prezența în conștiința vremii. Dar, neîndoielnic, odată cu trezirea națiunii, însemnătatea sa avea să crească, el ocupând un rol central în noua conștiință națională și modernizantă a românilor, într-o alăturare din ce în ce mai deasă cu Mihai Viteazul, amândoi reprezentând eroi fondatori, conducători în etape glorioase, meniți să însuflețească pe toți românii în drumul lor către o*

România... Se cuvine să nu îngăduim ca generațiile viitoare să-și uite datoria de recunoștință față de cel ce a fost marele domn al Moldovei!

Bibliografie orientativă:

Constantin Turcu, *Biserica din Războieni*, în *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1974;

Dumitru Manolache, *Războieni, biserica încolțită din oasele oștenilor lui Ștefan cel Mare*, ziarul „Lumina”, 29 aprilie 2010;

George Marcu (coordonator), *Enciclopedia bătăliilor din istoria românilor*, București, Editura Meronia, 2011;

Grigore Ureche, *Letopisețul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă*, Cap. *Războiul lui Ștefan vodă, cându s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu și cu muntenii la Valea Albă*;

Mihail Kogălniceanu, *Bătălia de la Războieni și pricinile ei*, 26 iulie 1476, Wikisource;

Olga Sandu, *Ștefan cel Mare – omul, cârmuitorul și ctitorul*, ziarul „Curierul Național”, 3 iulie 2004;

Site-ul Primăriei comunei Războieni, județul Neamț.

NOTE

1 Senior editor „Ziarul Lumina” al Patriarhiei Române.